

การแต่งกายยืนเครื่องโขน ของกรมศิลปากร

เครื่องแต่งกายโขน

พระ

นาง

ยักษ์

ลิง

ภาพเครื่องแต่งกาย พระ นาง ยักษ์ ลิง

ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร แสดงแบบทำรำของกรมมหรสพ

โขน การแสดงนาฏกรรมที่เป็นแหล่งรวมศิลปะหลายแขนง โดยมีเครื่องแต่งกายเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การแสดงมีความวิจิตรอลังการ ก่อให้เกิดความตื่นตาประทับใจ อีกทั้งยังเป็นเครื่องแสดงฐานะ แสดงลักษณะ สามารถบ่งบอกให้รู้ถึงชาติกำเนิด และฐานันดรศักดิ์ของตัวโขน ทำให้ผู้ชมเห็นคุณลักษณะของตัวละครในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ได้เด่นชัดขึ้น

เครื่องแต่งกายโขนเห็นได้ชัดเจนว่า เป็นเครื่องแต่งกายที่เลียนแบบมาจากเครื่องต้น หรือเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ มีชื่อเรียกชิ้นส่วนของเครื่องแต่งกายที่ตรงกัน มีรูปร่างลักษณะที่ใกล้เคียงกัน มีการนำไปใช้ในแบบอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าเครื่องแต่งกายโขนเป็นศิลปะสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วย ความประณีต วิจิตร งดงาม

ตามความเชื่อในทางศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดูที่ได้เข้ามาเผยแพร่สู่ประเทศไทยแต่ครั้งอดีตส่งผลให้ประชาชนชาวไทยแต่โบราณมีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์ คือ ผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า เพื่อที่จะมาปกครองบ้านเมืองให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้น พระมหากษัตริย์จึงได้รับการยกย่องให้เป็นสมมติเทพ

จินตนาการในเรื่องที่เกี่ยวกับเทพต่างๆ เกิดไปตามศรัทธาของแต่ละชุมชน และเพื่อยกย่องให้เทพเหล่านั้นมีฐานะที่อยู่สูงกว่าปวงชนทั่วไป จึงเกิดการสมมติคุณลักษณะของปวงเทพในทุกๆ ด้านที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่ง คือ เครื่องแต่งกาย องค์ประกอบต่างๆ ของเครื่องแต่งกายเทพเจ้าจะถูกสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความวิจิตรพิสดาร สุดแท้แต่ละชุมชนที่จะสามารถจินตนาการแล้วคิดประดิษฐ์กันขึ้น เห็นได้จากงานปฏิมากรรม และงานจิตรกรรมต่างๆ

เมื่อความเชื่อในเรื่องของพระมหากษัตริย์เป็นองค์สมมติเทพ มีความแพร่หลาย และเด่นชัดมากขึ้น ก็เกิดการกำหนดรูปร่างลักษณะเครื่องแต่งกายที่สามารถใช้ได้จริงกับบุคคลที่ยกย่องให้อยู่สูงกว่าปวงชนสามัญ จินตนาการในเรื่องของเทพที่มาสอดคล้องกับองค์พระมหากษัตริย์ จึงเกิดการถ่ายทอดแนวคิดผนวกกับจินตนาการของช่าง นำมาสร้างเป็นเครื่องต้นเครื่องทรง โดยให้ความพิเศษสมกับฐานะของบุคคลที่ถูกยกย่องให้เป็นพระมหากษัตริย์

ในตำนาน นิทาน นิยาย หรือละครพื้นบ้าน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจักรๆ วงศ์ๆ กษัตริย์มักถูกยกย่องว่าสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า ถึงแม้ต่อมาภายหลังได้ปรับแต่งวรรณกรรมเรื่องเด่นๆ ให้เป็นวรรณคดี เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ก็ยังนิยมยกย่องให้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า เช่นเดิม ดังเช่นวรรณคดี เรื่องรามเกียรติ์ พระราม คือ อวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ถึงแม้ว่าพระรามจะเป็นมนุษย์เดินดิน แต่ก็มีฐานะเป็นพระมหากษัตริย์ และที่สำคัญ คือมีเชื้อสายมาจากเทพเจ้า ดังนั้นการกำหนดเครื่องแต่งกาย ต้องคิดสรรค์ให้สมฐานันดรศักดิ์แห่งความเป็นเทพเจ้า จึงมีการกำหนด สีเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ดังตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ตอนพระรามพระลักษมณ์แต่งองค์ทรงเครื่อง จะข้ามสมุทรไปเมืองลงกา ดังนี้

“พระหริวงศ์ทรงทิพยัญญา	เครื่องสักราบผกาช่อห้อย
พระลักษมณ์ทรงผ้ากั้นกระหนกลอย	ชายไหวช่อช้อยชายแครง
สอดใส่ฉลององค์ทรงประพาสา	พื้นตาคลุเครือแย่ง
ทับทรวงประดับเพชรแดง	ดาบทิสลายแทงสังวาลวัลย์
พาหุรัดทองกรมังกรพด	สลับด้วยมรกตมุกดาคั่น
ชำมรงค์เพชรรายเรือนสุบรรณ	มงกุฎแก้วเทวัญสว่างาม”

จากหนังสือเรื่อง “การศึกษาและการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการแต่งกายขึ้นเครื่อง” ของกรมศิลปากร แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเครื่องแต่งกายโขน มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1. ศิราภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับศีรษะของตัวโขน ได้แก่

- ตัวพระ ได้แก่ ชฎา
- ตัวนาง ได้แก่ มงกุฎกษัตริย์
- ตัวยักษ์ ได้แก่ ศิระษัณฑ์
- ตัวลิง ได้แก่ ศิระษะลิง

2. ถนิมพิมพาภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับกาย ได้แก่

- กำไลเท้า หรือ ข้อเท้า
- เข็มขัด หรือ ปิ่นเหน่ง
- สังวาล (รวม ดาบทิศ และดาบหลัง)
- ทับทรวง
- กำไลแขวง หรือ ทองกร
- ชำมรงค์ หรือ แหวน
- แหวนรอบ
- ปะวะหล่ำ

3. พัสตราภรณ์ หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่เป็นผ้า ได้แก่

- สนับเพลลา หรือ กางเกง
- ผ้านุ่ง หรือ ภูษา หรือ พระภูษา
- ห้อยข้าง หรือ เขียรระบาด หรือ ชายแครง
- ห้อยหน้า หรือ ชายไหว (รวมสุวรรณกระถอบ ซึ่งปักลายเป็นจีนเดียวกัน)
- เสื้อ หรือ ฉลององค์
- รัดสะเอว หรือ รัดองค์
- กรองคอ หรือ นวมคอ หรือ กรองคอ

การแต่งกายขึ้นเครื่องโขน

การแต่งกายขึ้นเครื่องโขน ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง ที่กรมศิลปากรใช้ปฏิบัตินั้น มีการสืบทอดวิธีการแต่งมาจากโบราณ ทั้งกรมมหรสพ วงสวนกุหลาบ และวังเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เป็นต้น เห็นได้จากบรรดาครูบาอาจารย์ ที่เข้ามาทำงานในกองการสังคีต กรมศิลปากร ในยุคแรกๆ นั้น มาจากสำนักโขน ละคร ที่มีชื่อเสียงและที่มีคุณภาพในด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทยอย่างดีเลิศ อีกทั้งยังมีรายการเครื่องแต่งกายโขน ละคร ที่ได้รับโอนมาจากกรมมหรสพ อันมีความประณีตในการจัดสร้างชั้นยอด ทำให้มองเห็นได้ว่า ผู้แต่งตัวผู้แสดงโขนจะต้องมีความรู้ความชำนาญในเรื่องเครื่องแต่งกาย และกลวิธีในการแต่งกายขึ้นเครื่องโขนเป็นอย่างดี

การแต่งตัวผู้แสดงนั้น ผู้แต่งตัวต้องสามารถทำให้เครื่องทรงอันวิจิตรที่ผู้แสดงสวมใส่ มีความโดดเด่นเป็นสง่าสมภูมิของตัวละคร ผิดไปจากรูปลักษณะที่เป็นธรรมชาติเดิมของศิลปิน อีกทั้งการแต่งตัวผู้แสดงอย่างมีคุณภาพที่ดีนั้น เป็นการส่งเสริมให้ศิลปินสามารถแสดงท่าทางรำรำได้อย่างคล่องตัวสวยงาม ทั้งนี้ที่สำคัญ ผู้แต่งตัว และศิลปินผู้แสดงจึงต้องมีความเข้าใจ และทราบกลวิธีในการแต่งกายอย่างชัดเจน และถูกต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จึงพอกกล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมการแต่งกายขึ้นเครื่องโขน ของกรมศิลปากร มีการสืบทอดอย่างเป็นระบบจากรุ่นสู่รุ่น และดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องนับจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการสืบทอดกันทางปฏิบัติ เมื่อนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับเป็นหลักฐานข้อมูลทางวิชาการ สามารถเรียบเรียงได้ดังนี้

ขั้นตอนการแต่งกาย

ขั้นตอนการแต่งกายขึ้นเครื่องผู้แสดงโขน ไม่ว่าจะเป็นตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง สามารถแบ่งขั้นตอนการแต่งกายได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมความพร้อม

1.1 การเตรียมความพร้อมของผู้แต่ง

1.2 การเตรียมความพร้อมของผู้แสดง

2. การแต่งกาย

1. การเตรียมความพร้อม

1.1 การเตรียมความพร้อมของผู้แต่ง

ผู้แต่งตัวผู้แสดงจะต้องเตรียมอุปกรณ์การแต่งกายขึ้นเครื่องโขนให้พร้อม และครบทุกชิ้นส่วนตามรูปแบบที่กำหนด พร้อมตรวจสอบความเรียบร้อยของเครื่องแต่งกายให้ถูกต้อง ด้วยการตรวจสอบสภาพความสมบูรณ์ของเครื่องแต่งกาย

อุปกรณ์การแต่งกายขึ้นเครื่องโขน ประกอบด้วย

1. ด้ายเย็บผ้าเบอร์ 8

2. เข็มเย็บผ้าก้นทองขนาด 2 “No. B 7 0³/₄ 040/

3. มีด และกรรไกร

4. ผ้ารัดเอว ทำด้วยผ้าดิบ ขนาดกว้าง 5 นิ้ว ยาว 1.50 เมตร

1.2 การเตรียมความพร้อมสำหรับผู้แสดง

ก่อนการแต่งกายผู้แสดงต้องทำธุระส่วนตัวให้เรียบร้อย เพราะเมื่อแต่งเครื่องโขนแล้วจะไม่สะดวกในการเข้าห้องน้ำ สิ่งที่ผู้แสดงจะต้องเตรียมพร้อมมาก่อน คือ ต้องสวมเสื้อตัวใน และกางเกงขาสั้น ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดอาการระคายเคืองผิวที่ต้องสัมผัสกับเครื่องแต่งกายโขน

2. การแต่งกาย

ตัวละครทั้งหมดที่แต่งกายขึ้นเครื่องของการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ จัดแยกตามลักษณะแบ่งเป็นประเภทหลักสำคัญๆ ได้ 4 ประเภท คือ พระ นาง ยักษ์ และลิง ซึ่งทั้งสี่ประเภทนี้มีองค์ประกอบการแต่งกายที่เหมือนกันและแตกต่างกันตามลักษณะของตัวละครแต่ละตัวที่ถูกกำหนดไว้ (ตามสมณญาณิธานรามเกียรติ์)

การแต่งกายตัวโขนแต่ละตัวจึงยึดแบบวิธีการแต่งตามหลักของตัวละครทั้งสี่ประเภทดังกล่าวด้วย ในครั้งนี้กำหนดการแต่งกายตัวโขนให้เห็นเด่นชัดคือ ตัวพระ (พระราม) ตัวนาง (นางสีดา) ตัวยักษ์ (ทศกัณฐ์) และ ตัวลิง (หนุมาน) ซึ่งมีกลวิธีในการแต่งกายขึ้นเครื่องโขนแต่ละแบบ ดังนี้

ตัวพระ (พระราม)

ภาพการแต่งกายขึ้นเครื่องโขนตัวพระ (พระราม) ด้านหน้า และด้านหลัง

เครื่องแต่งกายโขนตัวพระ (พระราม) ประกอบด้วยเครื่องพัสดราภรณ์ ถนิมพิมภาภรณ์ และศิราภรณ์ ดังนี้

1. กำไลข้อเท้า (หัวบัว)

2. สนับเพลลา หรือกางเกง

3. ผ้านุ่ง หรือภูษา หรือพระภูษา

4. ห้อยข้าง หรือเจียรबाट หรือชายแครง

5. เสื้อ หรือฉลององค์

6. รัตตะเภา หรือรัตองค์ หรือรัตพัศตร์

7. ห้อยหน้า หรือชายไหว
พร้อมสุวรรณกระดอบ

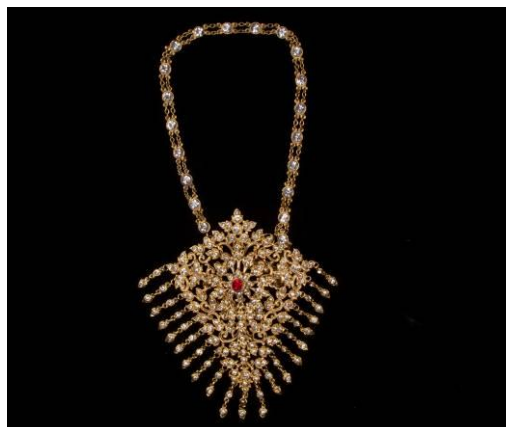
8. กรองคอ หรือนวมคอ หรือกรองศอ

9. เข็มขัด หรือปิ่นหนึ่ง

10. ทับทรวง

11. อินทรธนู

12. สิ้งวาล พร้อมตาบทิศ และตาบหลัง

13. แหวนรอบ (แหวนรองกำไลเท้า)

14. แหวนรอบ (แหวนรองกำไลแขน)

15. ปะวะหล่ำ

16. กำไลแผงหรือทองกร

17. ชฎา

(ชฎาพระ ดิศอุบะและดอกไม้มัดด้านขวา)

การแต่งกายขึ้นเครื่องโขนตัวพระ (พระราม)

การแต่งกายขึ้นเครื่องโขนตัวพระ จะเริ่มจากช่วงล่าง ลำดับแรก คือ การสวมกำไลข้อเท้า (หัวบัว) และแหวนรอบ (แหวนรองกำไลข้อเท้า) อันเป็นเสมือนเครื่องประดับเท้า เพื่อมิให้ขาช่วงล่างโค้งเรียบเกินไป จากนั้นจึงจัดแต่งเครื่องแต่งกายตามลำดับของอุปกรณ์ที่ใช้ ดังนี้

- ใส่สนับเพลา เสมือนเป็นกางเกงชั้นใน
- นุ่งผ้าถุง (ใช้ผ้ายกนุ่งแบบจีบ โจงหางหงส์) นุ่งทับสนับเพลา เป็นเสมือนการตกแต่งผ้าที่นุ่งไม่ให้ราบเรียบเกินไป ให้มีความวิจิตรประณีต และเป็นการยกย่องฐานันดรให้เห็นยศศักดิ์ที่เหมาะสมของตัวละคร
- ใส่ห้อยข้างปิดทับผ้าถุง แยกชายขวาให้ชายห้อยข้างชี้ออก เสมือนเป็นเครื่องตกแต่งให้ผ้าถุงดูวิจิตรขึ้น
- ใส่เสื้อแล้วเย็บกลึงให้แนบตัวผู้แสดง สีเขียวแทนสีกายพระราม ลวดลายเป็นเสมือนตัวเสื้อที่พระรามสวมใส่
- ใส่รัดสะเอวทับชายเสื้อ เสมือนเป็นผ้าคาดเอว ปกปิดซ่อนชายเสื้อที่เกินออกมา และเป็นการเพิ่มความกระชับให้กับเสื้อ และผ้าถุง
- ใส่ห้อยหน้า ตรงกลางระหว่างห้อยข้าง ปิดทับปมผ้าที่ผูกไว้ เสมือนเป็นเครื่องตกแต่งผ้าถุงอีกชั้นหนึ่งอยู่ด้านนอกสุด
- ใส่อินทรรณูที่บ่า เสมือนเป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่ง ช่วยให้ช่วงไหล่ดูผึ่งผายงดงามขึ้น
- ใส่กรองคอทับคอเสื้อปกปิดความไม่เรียบร้อย เพิ่มความงดงามไม่ให้ช่วงคอโค้งเรียบเกินไป
- ใส่ทับทรวง เป็นเครื่องประดับเสมือนสวมสายสร้อยพร้อมมียี่ห้อยคอ
- ใส่สังวาล เป็นเครื่องประดับชั้นนอก ให้ส่วนไขว้อยู่ช่วงบนของทับทรวง

- ใส่เข็มขัด เป็นเครื่องประดับเอว อันเป็นความนิยมทั่วไป ที่นุ่งกางเกงหรือนุ่งผ้าถุง ต้องมีสายเข็มขัดคาด ป้องกันการเลื่อนหลุด และเพื่อความงดงาม

- ใส่กำไลแขน เป็นเครื่องประดับข้อมือ

- ใส่แหวนรอบ (รองกำไลแขน) และปะวะหล่ำ เป็นเครื่องประดับข้อมือเช่นกัน เพื่อเพิ่มความแวววาวในขณะแสดง ทำให้ปลายแขนดูไม่แข็งกระด้างเกินไป

เมื่อตกแต่งเครื่องแต่งกายตามลำดับขั้นดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายก่อนออกแสดงผู้แสดงจึงสวมสิริภรณ์ประดับศีรษะ คือ ซฎา (ซฎาพระยอดชัย)

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงการแต่งกายขึ้นเครื่อง โขนตัวพระ(พระราม) แสดงให้เห็นเป็นแนวทางพอสังเขป ในการแต่งกายขึ้นเครื่อง โขนตัวพระราม ถ้าต้องการให้เกิดความวิจิตรงดงามสมภูมิของตัวละคร ควรต้องแต่งกายอย่างพิถีพิถัน ประณีตละเอียดลออ ซึ่งในการตกแต่งแต่ละชิ้นส่วนของเครื่องแต่งกาย จะมีขั้นตอน และกระบวนการ ที่มีรูปแบบเฉพาะ อันเป็นกลวิธีที่แบบยลของช่างผู้แต่ง

การแต่งกายขึ้นเครื่อง โขนตัวพระ(พระราม) ผู้แต่งตัว นางฉวีวรรณ ชื่นสำราญ อดีตข้าราชการฝ่ายพัสดุากรณและเครื่องโรง สำนักการสังคีต ผู้ได้รับการยกย่องจากบรรดาศิลปินว่าเป็นผู้แต่งที่มีฝีมือชั้นเยี่ยม มีความประณีตในการแต่งกายได้อย่างวิจิตร และผู้แสดงแบบ นายสมเจตน์ ภูนา นามุสศิลปินชำนาญการ กลุ่มนามุสศิลป์ สำนักการสังคีต

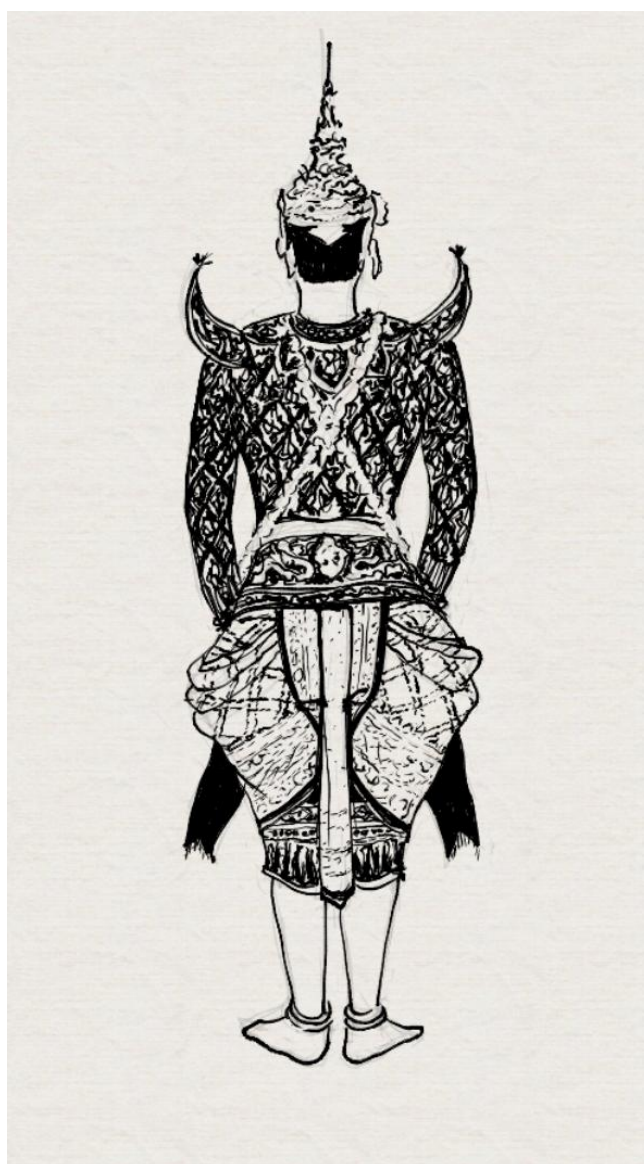

ภาพการแต่งกายขึ้นเครื่องโขน ตัวพระ (พระราม)

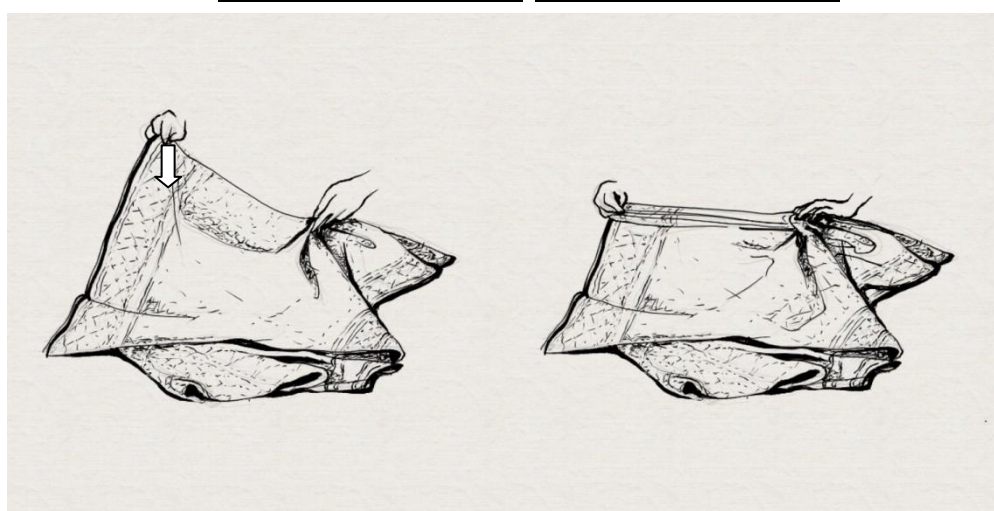
เทคนิคการนุ่งผ้าจีบโจงหางหงส์ของนางฉวีวรรณ ชื่นสำราญ

เทคนิคการนุ่งผ้าจีบโจงหางหงส์

เทคนิคการนุ่งผ้าที่เรียกว่า การนุ่งผ้าแบบ “จีบโจงหางหงส์” หรือ “ตีปีกจีบโจงหางหงส์” วิธีการนุ่งผ้าแบบนี้ใช้กับตัวละครที่เป็นตัวพระ มีฐานันดรศักดิ์สูง แขนงที่ใช้ในการนุ่ง เรียกว่า แขนง ซึ่งมีการ ดังนี้

การจีบผ้ายก

ภาพการจีบผ้าหางหงส์

วิธีจีบจีบผ้ายกให้เป็นหางหงส์

- ทบผ้าแบ่งครึ่งตามความยาว จีบชายผ้ายกทั้งด้านยาว และด้านขวางให้เสมอกัน
- พับเก็บริมผ้า(ด้านขวาง) เข้า 1 ทบ แล้วจับจีบทบซ้อนสลับกัน ให้จีบกว้างประมาณ 1 นิ้วครึ่ง
- จับจีบทบสลับ 6 จีบ กรีดรีดรอยจีบให้เสมอกัน เย็บตรงปลายจีบด้านล่าง โดยวัดจากด้านล่างปลายจีบขึ้นมาประมาณ 2 คืบ หรือ 15 นิ้ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยาวช่วงขาของผู้แสดง เย็บตรงหางหงส์ซ่อนเงื่อนไว้ด้านใน แล้วจัดแต่งให้เรียบร้อยก่อนม้วนเก็บสำหรับการนุ่งผ้าต่อไป

เทคนิคในขั้นตอนจีบผ้าขณะที่ทบผ้าจีบต้องรีดผ้าด้วยการสอดนิ้วรีดจีบผ้าที่ละจีบให้เสมอกันตลอดหน้าผ้า

การนุ่งผ้าจีบโจงหางหงส์

ภาพการจับผ้า ทบซ้อนเข้าหาตัวผู้แสดง

วิธีนุ่งผ้าจีบโจงหางหงส์ให้สวยงาม ทั้งผู้แต่ง และผู้แสดงต้องร่วมมือกัน โดยผู้แต่งจะให้ผู้แสดงนุ่ง ผ้ายก ที่เตรียมจับจีบหางหงส์ไว้ และจับผ้าด้านที่จีบไว้ด้านบน แล้วผู้แต่งจับจีบผ้าทบซ้อนสลับกันเข้าหาตัวผู้แสดง ต่อจาก ที่จีบผ้าเตรียมไว้ ทบไปให้สุดผ้าจนแนบตัวผู้แสดง และผู้แสดงจะต้องช่วยจับผ้าที่จีบพับเข้ามาให้แน่น อยู่ระดับแนวช่วงหน้าท้องได้พอดี

เทคนิคขั้นตอนของการนุ่งผ้าต้องดึงชายผ้าที่โอบตัวผู้แสดงให้เรียบตึงจากเอวจนถึงปลายขา จับชายผ้าด้านบนให้เสมอกันแล้วจึงจับผ้าจีบทบในส่วนที่เหลือ

การจับจีบหลัง

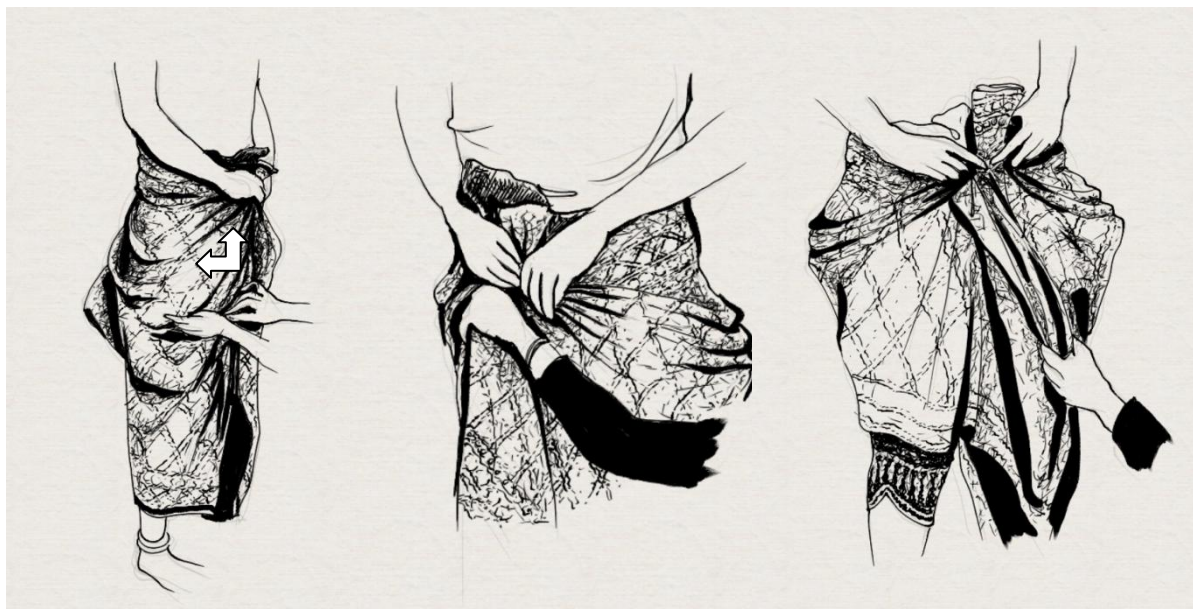

ภาพการจับจีบหลัง

การจับจีบหลัง ผู้แสดงยืนหันหลังเพื่อให้ผู้แต่งจับจีบด้านหลัง โดยยืนกางขาตึงเข่า ผู้แต่งจับจีบแรกจากชายผ้ายกด้านล่าง ให้มีความกว้างวัดจากชายผ้าขึ้นมาประมาณคืบกว่า ถ้าผู้แสดงรูปร่างสูงต้องจับจีบเพิ่มความกว้างขึ้นอีกเล็กน้อย ซึ่งผู้แต่งต้องมีความชำนาญในการคำนวณในการจับจีบให้ขนาดพอดีทั้ง 3 จีบ และจับซ่อนไล่เรียงระดับกันให้งดงาม แล้วเย็บตรึงไว้กึ่งกลางกันแนวสะโพกล่าง

เทคนิคการจับจีบหลังขณะทบจีบให้ใช้ฝ่ามือและนิ้ววัดระยะความหนาของทบผ้าแต่ละจีบและ
รูดจีบให้เรียบทั้งสามทบจับจีบให้เลื่อมกันเป็นลำดับแต่ละจีบ

การจับจีบตีปีกจีบโจง

ภาพการจับจีบตีปีกผ้าโจง

วิธีการจับจีบตีปีกจีบโจง เป็นการจับจีบผ้าตามแนวจีบด้านหลังให้มาสัมพันธ์กับการจับจีบผ้าด้านหน้า
เพื่อให้เกิดรอยจีบผ้าเรียงระดับกันตามแนวสะโพก อันมีผ้าพอกด้านในช่วยเสริมให้รอยจีบยกขึ้นอย่างเด่นชัด
วิธีการโดย จับจีบแรกจากแนวจีบด้านใน อันเป็นแนวเดียวกับจีบที่ตรงไว้ด้านหลัง จับยกปลายจีบไล่จับตามแนว
มาจนถึงจีบพับหางหงส์ด้านหน้า ปล่อยให้แนวจีบผ้าตกเป็นร่องข้างสะโพก แล้วหยิบยกจีบขึ้นอีกทีละจีบจนครบ
3 จีบ ทั้งสองข้าง

ต่อไปให้ผู้แสดงหันหน้าเข้าหาผู้แต่ง ผู้แต่งจัดแต่งจีบตีปีกจีบโจงด้านหน้าให้เรียบร้อย แล้วซ่อนเก็บปลาย
จีบผ้าตีปีกส่วนเกิน มารวบไว้ที่ชายพกทั้ง 2 ข้าง ผู้แสดงต้องรวบจับปลายจีบผ้าตีปีกจีบโจง ทับผ้าส่วนเกินไว้
ด้วยกัน

เทคนิคการจับจีบผ้าโจง จีบแรกจะต้องจับผ้าให้ลึกโดยดึงผ้าส่วนที่จีบทบหน้านางด้านในสุด
ออกมาจับจีบให้ได้ความกว้างในการตีปีกผ้าโจงโดยคำนึงถึงรูปร่างของผู้แสดง

วิธีการจับจีบโจงไปด้านหลัง

ภาพการจับผ้า จีบโจงตลบไปด้านหลัง ผู้กรัด

และจัดแต่งจีบตีกจีบโจง

การจับผ้า จีบโจงตลบ
ไปด้านหลัง ผู้แต่งจับจีบผ้าทบ
ซ้อนด้านหน้าไล่ตามรอยพับให้

เรียบร้อย แล้วนำปลายผ้าที่ห้อยตลบจีบโจงไปด้านหลัง คัดทับด้วยผ้า
รัดเอวกันเลื่อนหลุดอ้อมมาด้านหน้า ทับผ้าที่จีบผ้าทบซ้อนด้านหน้าและ
ปลายจีบผ้าตีกตรงชายพก ผู้แสดงจับกดผ้ารัดเอวไว้ให้แน่น ผู้แต่งจะ
มัดคาดผ้าแล้วจัดแต่งแนวตีกเรียงระดับตามที่จับไว้ตรงสะโพกทั้ง 2 ข้าง โดยใช้ไม้ชี้ ไม้กลาง และไม้วาง
สอดไว้ตามร่องจีบ เป็นการจัดแต่งจีบให้ระยะห่างระหว่างจีบทั้ง 3 จีบเท่ากัน และเด่นชัดสวยงาม จึงเรียก
วิธีการนุ่งผ้าแบบนี้ว่า “นุ่งผ้าตีกจีบโจง”

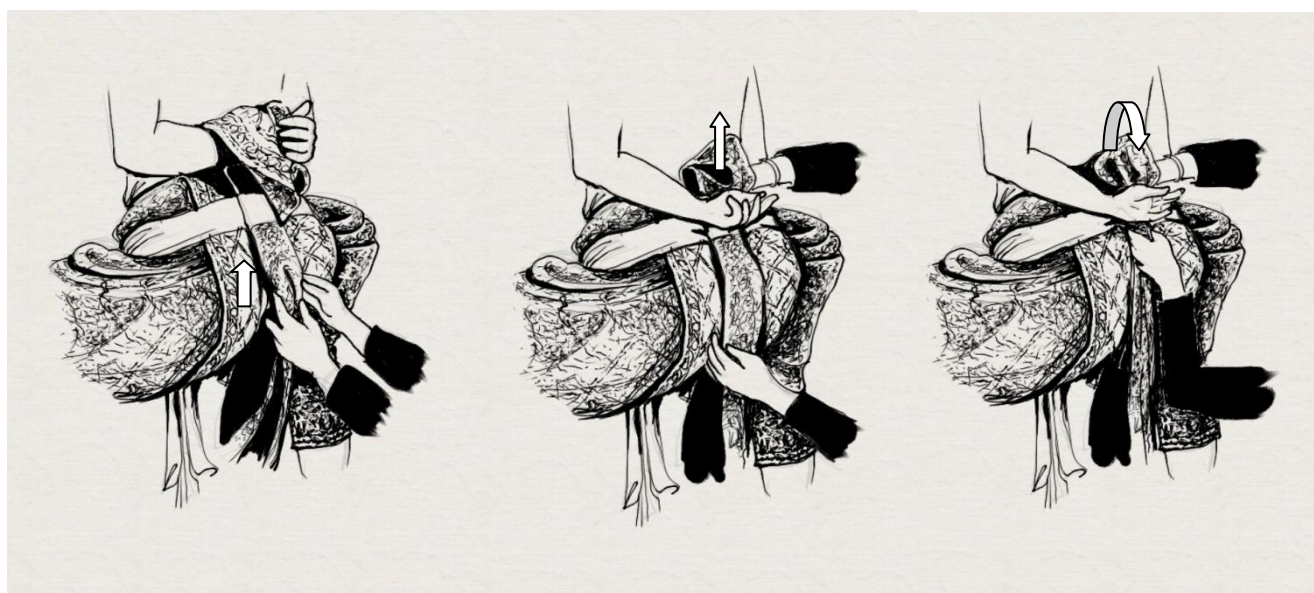
วิธีการปล่อยหางหงส์ ให้ผู้แสดงย่อเข้าตั้งเหลี่ยม ดันหลังให้ตรง ผู้แต่งจัดแต่งจีบผ้าทบซ้อนที่จีบโจง
ตลบมา ให้แนบกับเนินด้านหลังใต้เอวเล็กน้อย โดยจะดูแนวเย็บตริงจีบหางหงส์ให้อยู่ระดับแนวสะโพกล่าง
(บริเวณกันบก แนวทางที่ปล่อยจะได้สวยงาม ไม่ถูกรั้งเข้าได้กันที่เรียกว่า “จุกกัน”) ปล่อยชายผ้าจีบหางหงส์
ด้านหน้า ทิ้งชายห้อยตกลงมาเป็น “หางหงส์” ม้วนขอบริมผ้าเข้าด้านในใต้หว่างขา

วิธีการม้วนขอบริมผ้า ต้องม้วนรูดยุ่ผ้าขึ้นให้แน่น และเก็บให้เรียบร้อย รวบปลายด้านบนไว้รวมกับผ้าที่รวบไว้เดิม แล้วผูกมัดให้แน่น

เทคนิคการโจงผ้าต้องดึงชายผ้าล่างด้านหลังไปถึงเป้าแล้วจึงดึงจีบผ้าโจงขึ้นจากนั้นปล่อยหางหงส์ ขณะม้วนจะต้องม้วนไปรูดผ้าไปโดยจับชายจีบหางหงส์ไม่ให้แตกและรูดผ้าที่ม้วนให้แน่นติดเป้าสนับเพลา

วิธีการผูกมัดด้วยผ้ารัดเอว ต้องคลี่ผ้ารัดเอวแล้ววางแนบผ้านุ่งจากเอวด้านหลัง อ้อมมาผูกมัดด้านหน้าได้ผ้า ที่รวบไว้แต่แรก กดชายพกลงมาผูกมัดซ้ำอีกครั้ง ด้วยผ้าเส้นเดียวกัน (ถ้าไม่คลี่ผ้ารัดเอวออกจะทำให้ผู้แสดงเจ็บสะเอวเพราะผ้ารัดเอวจะรวมกันเป็นเส้นไม่แบนราบแนบผ้านุ่ง

การปล่อยจีบหางหงส์

ภาพการปล่อยจีบจัดแต่งหางหงส์

วิธีการจัดแต่งหางหงส์ด้านหลัง ต้องไล่จีบด้านหลังขึ้นให้เรียบร้อย การจัดแต่งที่ดีจะต้องไม่ให้จีบที่ทับซ้อน ด้านในแตกกลั่นออกมาจากแนวพับจีบแรก ส่วนปลายของหางหงส์ควรอยู่ในแนวเดียวกับครึ่งของลายเชิงสนับเพลาที่สำคัญต้องดูแนวเย็บตรึงจีบหางหงส์ที่ปล่อยด้านหลังไม่ให้ถูกรั้งเข้าได้กัน หรือจุกกัน

เทคนิคการจับจีบหางหงส์ให้เนียนเรียบเสมอสวยงามขึ้นอยู่กับการรูดจีบแต่ละจีบตรงรอยเย็บ เพราะผ้าตรงนั้นมักจะเป็นขยุ้มเทคนิคคือการไล้รูดจีบผ้าที่ละจีบเก็บส่วนเกินของผ้าซ่อนไว้ในจีบแล้วค่อยๆ ไล่จีบรูดเรียบขึ้นไปด้านบนจนถึงขอบเอวโดยมีมือหนึ่งรวบจับจีบให้มันตึงปลายหางผ้ายกด้านบน

เหนือผ้าคาดให้กระชับจัดริมชายผ้านุ่งขนานกับจีบกลางเท่า ๆ กันทั้งด้านซ้ายและด้านขวาแต่งจีบให้เท่ากันขณะม้วนเก็บผ้าด้านหลังให้แน่นจนหมดผ้าตั้งรูดม้วนผ้าขึ้นด้านหลังจนชายพญูกผ้าคาดเอวให้แน่นแต่งหางที่ปล่อยให้มีจีบเหลือตรงปลายหาง

สรุปเทคนิคการนุ่งผ้าหางหงส์ของนางฉวีวรรณ ชื่นสำราญ

นางฉวีวรรณ ชื่นสำราญเป็นผู้รู้และเอาใจใส่ต่อผู้แสดงทุกคนจึงศึกษาหาวิธีแก้ไขข้อเสียเรื่องรูปร่างของผู้แสดงทุกคนให้แต่งกายยืนเครื่องโชนได้สวยงามเช่น ทำนมอกให้ใส่เพื่อให้ดูมีกล้ามเนื้อหรือทำเสื้อเกาะเสริมให้ดูตัวใหญ่ขึ้น การเย็บเสื่อก่อนนุ่งผ้าสำหรับคนที่ช่วงตัวบนสั้น เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการแก้ไขสรีระของแต่ละคนที่นางฉวีวรรณ ชื่นสำราญ ลองผิดลองถูก จนเกิดความชำนาญเป็นที่ติดใจและเป็นที่ยอมรับในฝีมือของผู้แสดงตัวพระหลายคนทั้งยังเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการแต่งกายยืนเครื่องพระแบบของกรมศิลปากรให้กับรุ่นน้องในงานพัสดราภรณ์และเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

